

Etropovy bajky

62/ Sedlák a had

Sedlák našel v zimní době hada zkřehlého mrazem, slitoval se nad ním, svedl ho a dal si ho pod šat. Had se ohřál, vzal na sebe znova svou vlastní podobu, svého dobrodince uštíkl a způsobil mu smrt. Ještě než zemřel, sedlák řekl: „Právem trpím, protože jsem se slitoval nad ničemným tvorem.“

Bajka ukazuje, že ničemnost se nezmění, ani když se jí dostane největšího dobrodiní.

Gesta Romanorum XC (stč. zprac.)

ČTE SE O JEDNOM MUŽI

Čte se o jednom muži, jdouce v jeden háj, že viděl jednoho hada, uvázaného za ocas k dřevu. Kterýžto slitoval se nad ním a jeho odvázal a v lóno své vložil. Tehdy když se shřel v lóně, počal muže toho štípati. A on die k němu: „Co činíš? Proč zlé za dobré vracuješ?“ I die had: „Což přirození dalo jest, iżádný odjieti nemůže, točšto odvésti. Protož já podlé přirozenie činím.“ A tak inhed tento člověk šel k jednomu múdrému člověku a jemu vešken úmysl pověděl. Kterýž řekl jemu: „O té při skrze slyšenie neumiem pověditi, ale chci, aby had byl uvázan jako dřevé, a tepruv súd dám.“ A tak jest učiněno. Tehdy die mudřec: „Had, může-li ujíti, ujdí. A ty, milý přeteli, neroď potom usilovati, aby hada zprostil, neb vždycky činí, což jemu přirozenie dalo.“

Duchovně pak takto čti:

Najmilejší! Tento člověk muož řečen býti každý křestan, kterýž nalezl diábla svázaného proti němu tak dlúho, dokad přebývá v čistotě živuota. Ale diábla tehdy zprostil, kterak brzo k hřiechu povolil, a tak dlúho v lóno srdce svého vložil, kterak dlúho v hřieše smrtdlném jest. A ten tak leže duši těžce kúsá. Co jest pak učiniti? Zajisté jíti k múdrému, točšto k rozumnému zpovědlníku, kterýž dá tobě duchovní radu, že skrze účinky milosrdné diábel opět svázan bude, ani potom skrze hřiech rozvázan bude. Nebo jeho přirozenie zlé činí duši. A když tak budeš oddělen, neroď se zase navrátiti. Nebo jakož se čte, že hřiešný, kterýž se navrakuje na cesty své zlé, jakožto pes jest, kterýž se navrakuje k ztracení svému.

4254) *Serpent bites liberator.* A snake is freed and then bites the man who freed it. A philosopher insists that the serpent be bound to the tree again. (See also: 4262). EdeB #225; Disc. Cler. 5 (Schwarzbaum I, 297—298); Gesta(I) #57; Gesta(O) #174; H14 #98, H54 #90, H249 #87, H267 #78; JdeV(Crane) #160; JdeV(Geven) #51; Katona #174; Pauli #745; Violier #141; Aa-Th.: 155; S.T.: J1177.3. — BP II, 420; Born Judas III, 82—86; Gaster, Ex. 441a; Holbek #43 (Acsop); Liungman #155; McKenzie, Mod. Phil. (1904), p. 497; Tawney and Penzer I, 101; II, 132, 155.

4255) *Serpent cures blindness.* A snake whose nest has been seized by a toad, rings a bell. The emperor, who orders the toad to be killed, is cured of his blindness by the serpent. Gesta(I) #156; Gesta(M) #7; Gesta(O) #105; H200 #13, H233 #34, H254 #7, H264 #23; Klapper, Erz. #133; Pauli #648. — Basset, Mille et un contes II, 266 #38; BP III, 461; Romania 3.174; Zs. 21, 193—4.

po břehovi s bratrem chodě,
nevěrnému skutku hodě,
dotad se s ním vodú kropi,
až ho popad hi utopi,
na své prohrěšilé hoře.
Běžav bra se přeč na moře,
jadyž ni cesty ni sledu,
gdež neznati, kto kam jědú,
pospiešiv přeč svého plutie,
netbahě, co se zde mútie,
jimšto zlu pamět ostavil,
gdež zeřnu dědicě zbavil.

10
15

615
620

Byla gdas zima veliká,
jakž stala řeka všeliká.
Had zkřenuv nemohl utéci
tam, gdež chtěl přes zimu léci.
Člověk ho vzém hi otživi;
za malý čas had se vzkřivi,
ten dóm, v němž ožil, škaředě
po přirozeném svém fiedě.
Čl(ověk pak poláv hadovi),
popudi jho ne(rád slovy).

20
25

625
25a
630

Had se rozhněvav v svéj chlípě,
pusti se naň velmi sípě;
nemoh samomu nic sdieti,
zjědovi jmu jeho děti.

5

635

Vzplaka otec, vzkřiveli matka.
Vizže každý, kak jest vrátka
seho světa čest hi chvála,
kak jest na mále postála
čáka škarlotcké vlastil

10

640

Znamenajmy při tom zvlásti,
jež se stalo v Čechách nenie,
gdež přivuzných králóv nenie,
počnúc ot Přemysla krále,
kak ho syn, kak vnuk na mále
se jsú sbyli na sem světě;
poslední byl ješče dietě,
počén se šcedr hi udaten
a jsa svým ľudem postaten,
všakž nemohl toho užiti,
musil u mladých dnech sniti;
kakž koli byl všem povolil,
všakž nevinně svú krev prolil.
Vše pro tě, proradné plémě,
pusty sú nejedny země!

25

Zrado, vědě, ž' nic nemineš,

stč. legenda o šedatóni ↑

4256) *Serpent, frozen.* When thawed out, a frozen serpent. The man restores the serpent to its frozen state. EdeB #225; Enx(G) #246; H37 #34, H65 #34; JdeV(Crane) #160; JdeV(Frenken) #50; JdeV(F) #59 (Herv. IV, p. 231); Odo (P) #53 (Herv. #745; Aa-Th.: 155; Moser-Rath 126; S.T.: 120 #109; Espinosa, Cuentos III, p. 420ff.; Gato p. 39 #318 (246); Perbosc, Contes de Gascogne (Pa #29; Zs. 33—34, 97 #52.

Tubach, Index exemplorum

byl obžalován a přivedli ho před krále, soudce. I když popíral vinu, která mu byla kladena, byl konečně usvědčen. Král mu řekl: „Budeš potrestán dvojnásobně: jednou pro spáchanou vinu, podruhé, že jsi zločin zapřel.“ — Někdo druhý byl 5 podobně obviněn, že se provinil, a nepopřel to. I pravili ti, kteří stáli u krále: „Ať přijme rozsudek za přiznané provinění.“ „Ne tak“, odvětil král, „poněvadž filosof říká: ‚Kdo přiznal hřích, tomu je důvod odpustit.‘ A tak odešel od krále 10 svobodný.“ — Sokrates: „Jako lhář nepatří do družiny knížete, tak bude muset být vyloučen z nebeského království.“ — Jiný filosof řekl svému synu: „Řekni, že zalhal ten, kdo říká, že zlo má být přemáháno zlem, protože jako oheň nezničí oheň, tak zlo neustoupí zlu. Jako tedy voda uhasí oheň, tak dobro zničí jakékoliv zlo. — Jiný: Neoplácej zlé, aby ses nepodobal zlu, ale prokaž dobro, ať jsi lepší než zlo. — Jiný filosof: Nespoléhej na zlo, pokud jsi nevyvázl z nebezpečí, abys neupadl do jiného, jelikož ono nemůže způsobit, abys podobně minul. — Pravil Arab svému synu: „Jestliže vidíš někoho, že je zatížen zlými skutky, nevstupuj k němu, poněvadž kdo rozváže oběsence, ten na něho spadne.“ 25

Exemplum 5.: Někdy člověk procházel lesem a našel hada, kterého pasteveci natáhli a klacký připoutali. Brzy ho osvobodil a postaral se o to, aby se zahřál. Zahřátý had se začal 30 plazit kolem ošetřujícího a konečně jej obtočeného těžce sevřel. Tehdy člověk pravil: „Co to děláš? Proč odplácíš zlým za dobré?“ „Jednám podle své přirozenosti“, odpověděl had. Muž pravil: „Dobro jsem ti prokázal, a ty mi ho splácíš zlem?“ 35 Když tak spolu zápasili, byla přivolána mezi ně liška, aby je rozsoudila. Všechno jí bylo přede-

střeno po pořádku, jak se stalo. Tu liška: „Nedovedu posoudit tento případ podle toho, co slyším, leda až budu vidět, jak to bylo mezi vámi na počátku.“ Had byl znovu přivázán jako dříve. 5 „Právě teď, hade“, pravila liška, „jestli můžeš uniknout, sestup! A ty, člověče, nenamáhej se, abys rozvázal hada! Copak jsi nečetl, že kdo rozváže visícího, sám na to doplatí?“ Řekl jakýsi Arab svému synu: „Jestliže bys měl něco těžkého, 10 a mohl bys být snadno vysvobozen, neváhej, protože zatímco budeš čekat lehčí vysvobození, přijde na tebe větší zatížení.“

A ať tě nedostihne to, co se stalo hrbatému s básníkem“. „A jak to bylo?“, otázal se syn. Otec: 15 **Exemplum 6.:** Jistý básník představil králi básník verše, které složil. Král pochválil jeho nadání a přikázal, aby si za ně vyžádal nějaký dar.

On žádal, aby se mohl stát na jeden měsíc strážcem své obce a aby dostal denár od každého hrbáče, prašivce, od jednookého, od toho, kdo má 20 vyrážku, a od člověka s kýlou. Král to dovolil a potvrdil pečeti. Jakmile přijal úřad, posadil se u brány a začal konat svou povinnost. Jednoho 25 dne vstoupil do brány jakýsi hrbáč s holí, dobře oblečený. Básník mu šel vstříc a požadoval po něm denár, on mu ho odepřel dát. Když mu básník násilím zvedl kapuci z hlavy, zjistil, že je hrbáč jednooký. Požadoval tedy dva denáry od toho, 30 od něhož dříve chtěl jeden. Hrbáč mu to nechtěl dát, proto ho básník zadržoval. Nemáje pomoci, chtěl utéci, ale byl chycen za kapuci. Po odkrytí hlavy se ukázalo, že je prašivý. Básník hned po něm žádal tři denáry. Vida hrbáč, že se nemůže 35 zachránit ani útekem ani pomocí, začal odporovat silou a bránil se holými pažemi a tu bylo vidět, že má na nich vyrážku: a tak žádal básník

čtvrtý denár. Poté co bránícímu strhl plášť a on spadl na zem, zjistil, že má kýlu. Vynutil tedy od něj pátý denár. Tak se stává, že ten, kdo nechce dát jeden, proti své vůli dá pět. Jistý filosof řekl svému synu: „Synu, hleď, abys nešel kolem sídla 5 nepravosti! Přejdeš kolem, zastavíš se; zastavíš se, usedneš; usedneš a spácháš (zlý) skutek.“

Exemplum 7.: Říkalo se, že dva klerici vyšli jistého večera z města, aby 10 klerik, který opustili svou (rozuměj: duchovní) dráhu. I přišli na místo, kde vstoupil do se scházeli pijaní. Jeden z nich šel s jinými pijany a hle, za ním vstoupil do domu pijanů hlásný, protože sledoval vyzvědače, uprchlého z města. Když jej v tom domě našel, zajal je- 25 ho i všechny ostatní. „Zde“, pravil, „byl útulek tohoto vyzvědače. Odtud vyšel, sem se vrátil. Všichni jste byli jeho společníky a druhy.“ Proto byli všichni přivedeni k šibenici. A klerik mezi nimi kázal všem velikým hlasem: „Kdokoliv přebývá ve špatné společnosti, bezpochyby získává trest nezasloužené smrti.“

Exemplum 8.: Vypráví se o dvou žácích, že Hlas výra. 35 přišli na místo, kde zněl hlas jakési ženy velice zvučně a slova zpěvu byla dobře složena a zpěv sám byl složený muzikálně, velice

XCI

O JEDNOM VRÁTNÉM
A O BOHATÉM MUŽI

Některaký pán byl jest, kterýž měl jednoho vrátného, kterýž svého pána prosil, aby v městě svém, kteréž má, 5 vrátného učinil jeden měsíc, takže od každého hrbovatého, jednookého a prašivého a rukú a uší nemajíce aby jeden haléř měl. Pán jemu toho povuolil a pečet přiložil. A tak když úřad přijal, stál v bráně městské, aby viděl jdúce a jedúce, aby zisk úřadu svého mohl mieti. Tehdy udá se, 10 že jeden hrbovatý dobře okuklený v bránu všel. A vrátný přišed, přikázáním páně toho města žádal od něho záplaty. Ale ten hrbovatý jemu dáti nechtěl. A vrátný jeho rukú udeřil a kuklu jemu strhnúti chtěl. Nalezl jeho i jednookého. A inhed ten vrátný dvú haléří požádal od něho. A on jemu 15 dáti nechtěl a utéci s tím chtěl. Tehdy vrátný jemu kuklu strhl, a on prašiv ostal. A vrátný inhed na něm tří haléřov požádal. A prašivý počal se jemu protiviti a s nahú hlavú stál, a také i uší neměl. A vrátný opět čtyř haléřov požádal. A když se dáti jemu bránil, kuklu a plášť jemu vzal, a ten 20 také jedné ruky neměl. A on pět haléřov od něho mieti chtěl. A tak se stalo, kterýž jednoho haléře nechtěl dáti, pět bezděky musil potom dáti.

Pak duchovně takto:

Najmilejší! Pán tento jest Pán náš Jezus Kristus. Vrátný 25 jest múdrý zpovědník, jenž má státi, točíšto kázati u vrátech města lidem, v kterémžto jest pět oken, skrze kterážto smrt vchodí. Ale skrze tohoto hrbovatého, prašivého, bezokého etc. máme rozuměti člověka plna hřiechov, kterýž sedmi smrtebnými hřiechy jest obalen, jenž za každý 30 dlužen jest, ač by chtěl nebo nechtěl, dáti haléře, točíšto činiti pokánie, ač žádá obdržeti radost věčnú, do kteréž nás dovede...

6

«Del poeta y el giboso». Isopete (Zaragoza, Pablo Hurus, 1489).

4892 Toll for physical defects. Hlídač u brány si vymúže od vládce města dovolení vybírat po haléři od lidí stížených nějakou tělesnou vadou. Přijde hrbatý, odmítne poplatek. Vrátný na něm objeví další vady, takže nakonec místo jednoho musí složit haléřů pět.

GRČ č. 91 — Alf č. 6; NarA č. 234; Trac č. 43; Boz č. 63; GR č. 157; GRD č. 58; GRm 157; GRn č. 90; SpecL č. 498; Nov č. 53; BonE č. 76; Pau č. 285; Bas I, 521; Ulr 27; WesH č. 382 — AT 1661; ChB IX, 18; Dunlop 213; Battaglia 558; R. Gottschick, Über einige Beispiele Boners und ihre lateinischen Vorlagen, ZDA 52, 1910, 238

Dvořák, Loupis